

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

หลังจากที่คนไทยส่วนใหญ่ทั้งในชุมชนชนบทและในชนชุมชนเมืองได้รับเอาวัฒนธรรมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตจากประเทศตะวันตกมาปฏิบัติมากขึ้น อีกทั้งประเทศไทยเองก็มีการปกครองและการบริหารตามรูปแบบของอารยประเทศอื่นๆ จึงทำให้บทบาทของวัดที่เคยมีต่อชุมชนได้ลดความสำคัญลงไปอย่างมาก กล่าวคือวัดไม่ได้ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย และไม่ได้เป็นศูนย์กลางสังคมเช่นเดียวกับในอดีตอีกต่อไป อันส่งผลให้คนไทยเกิดความห่างเหินจากวัดและหลักธรรมทางศาสนาไปในตัวด้วย เมื่อสังคมไทยห่างเหินจากธรรมะซึ่งเป็นหลักนำจิตใจและความประพฤติทางกาย จึงก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมหลายๆ ประการ ถึงแม้วัดและพระสงฆ์จะพยายามปรับบทบาทให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วย แต่ก็ยังไม่สามารถคงบทบาทที่ดีเหมือนเช่นในอดีต ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของวัดในปัจจุบันเพื่อจะได้ทราบถึงบทบาทที่วัดในปัจจุบันได้กระทำอยู่ ตลอดจนศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทที่วัดปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน และตลอดถึงปัญหาข้อขัดข้องต่างๆ ในด้านนี้ มาเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้ทราบจะได้มีการปรับปรุงบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันและเพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าเอกสาร การสัมภาษณ์บุคคลากรของวัด และสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนที่อยู่รอบ ๆ วัด ประชาชนที่ไปวัด และประชาชนทั่วไป โดยศึกษาทั้งหมด 8 วัด ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างในการวิจัย ทั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยอัตราร้อยละ

5.1 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของวัดต่อชุมชน

ในส่วนของสรุปผลการศึกษาวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งสรุปผลการวิจัยออกเป็น 4 ด้านคือ

- ส่วนที่ 1 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทที่วัดปฏิบัติต่อชุมชน
- ส่วนที่ 2 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของวัด
- ส่วนที่ 3 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจของประชาชนต่อบทบาทของวัด
- ส่วนที่ 4 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่างๆ ของประชาชนต่อบทบาทของวัด

ส่วนที่ 1 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทที่วัดปฏิบัติต่อชุมชน

โดยได้จำแนกผลการวิจัยออกเป็นบทบาทของวัดต่อชุมชนในด้านต่างๆ ออกเป็น 6 ด้านดังนี้

1. บทบาทด้านเป็นสถานศึกษา

จากผลการวิจัยพบว่าวัดที่ได้ทำการศึกษาทั้ง 8 วัดนั้น ส่วนใหญ่จะมีบทบาทและกิจกรรมด้านเป็นสถานศึกษาปรากฏอยู่ โดยสถานศึกษาเหล่านั้นเน้นเปิดสอนให้แก่พระภิกษุและสามเณรเป็นส่วนใหญ่ และบางส่วนก็เปิดโอกาสให้ฆราวาสได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนด้วย ซึ่งวัดที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ภายในแต่ละวัดอาจมีความแตกต่างในด้านของระดับการศึกษาที่เปิดสอน แต่โดยหลักใหญ่ ๆ แล้วจะมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของหลักสูตรในแต่ละระดับ และเมื่อจบการศึกษาในจากสถานศึกษาเหล่านี้ก็สามารถนำไปใช้ในทางโลกได้ ซึ่งพอที่จะสรุปสถานศึกษาที่เปิดสอนได้ดังนี้

1.1 การเปิดสอนในระดับมหาวิทยาลัย วัดที่มีสถานบันการศึกษาที่เปิดสอนให้แก่พระภิกษุสงฆ์ และฆราวาสทั่วไปได้เข้ามาศึกษาในระดับนี้ ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และวัดบวรนิเวศวิหาร

1.2 การเปิดโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมให้แก่พระภิกษุและสามเณร วัดที่มีสถานบันการศึกษา ในด้านนี้ ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดสระเกศราช - วรมหาวิหาร วัดธรรมมงคล และวัดอโศการาม

1.3 การร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐเพื่อเปิดในรูปแบบสถาบันต่างๆ ได้แก่ วัดธรรมมงคล

1.4 การให้บริการการศึกษาให้แก่ประชาชนในชุมชนนั้นจะปรากฏอยู่ในรูปของการเปิดเป็น ห้องสมุดโดยให้บริการทั้งแก่พระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไป ซึ่งวัดที่มีกิจกรรมเช่นนี้ ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดสังฆทาน และวัดอโศการาม

จากข้างต้นจะเห็นว่าบทบาทในด้านการเป็นสถานศึกษาสำหรับประชาชนนั้น เป็นบทบาทที่ ทุกวัดยังคงปฏิบัติ และเห็นความสำคัญของบทบาทในด้านนี้อยู่ เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการให้ ความรู้แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างไปจากในอดีตบ้าง ดังจะเห็นว่าแม้แต่วัดที่ไม่ได้เน้นกิจกรรมด้านการเป็น สถานศึกษาแก่ประชาชนเลยเช่นวัดสังฆทานก็ยังมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้รับความรู้ในด้านธรรมะ ดังที่บุคลากรที่ปฏิบัติงานในวัดได้ให้แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทในด้านการเป็นสถานศึกษาของวัดสังฆทานว่า

จริงอยู่ว่าวัดสังฆทานเป็นวัดที่ไม่ได้เน้นการศึกษาของพระภิกษุสามเณร เพราะเป็นที่ทราบ กันดีว่าวัดจะเน้นปฏิบัติธรรมมากกว่าอย่างอื่น แต่ทางวัดเองก็เห็นความสำคัญของการ ศึกษาของพระสงฆ์และการให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป เพียงแต่เราไม่มีการเปิดสอน เป็นโรงเรียนปริยัติธรรมเท่านั้น แต่ทางวัดก็มีการให้ความรู้ในด้านอื่นแทนคือการเปิดเป็นห้อง สมุดซึ่งตั้งอยู่ที่ใต้โบสถ์แก้ว และตั้งใจให้เป็นที่พระภิกษุหรือสามเณรที่สนใจในด้านปริยัติ สามารถเข้าไปศึกษาดำรงที่เกี่ยวกับด้านนี้ได้ นอกจากนี้ประชาชนทั่วไปก็เข้าไปใช้บริการ ห้องสมุดได้เช่นกัน เพราะทางวัดจะมีหนังสือธรรมะ วารสาร และ ม้วนเทปธรรมะให้ประชาชน ได้ยืมกลับไปอ่านที่บ้านได้ โดยไม่จำเป็นต้องสมัครเป็นสมาชิก

นอกจากนี้ในบางวัดยังมีการปรับเปลี่ยนลักษณะของการให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณรแตกต่างจาก ภาพลักษณ์เดิมๆ ในอดีตที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เช่น โครงการด้าน การศึกษาของวัดธรรมมงคล ซึ่งบุคลากรของวัดธรรมมงคลได้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรที่ เปิดสอนให้แก่พระภิกษุสงฆ์แตกต่างจากหลักสูตรที่สถานบันการศึกษาของพระภิกษุอื่นๆ ปฏิบัติ ว่า

วัดธรรมมงคลได้เล็งเห็นความสำคัญของการเป็นสถานศึกษาให้แก่ชุมชนโดยเฉพาะพระภิกษุ สงฆ์ที่ขาดโอกาสทางการศึกษาของภาครัฐ ก็จะเข้ามาศึกษาที่นี่ โดยหลักสูตรวัดธรรมมงคล ค่อนข้างจะไม่เหมือนกับที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั่วไป เพราะที่นี่จะเป็นความร่วมมือของทาง วัดและสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา เปิดสอนหลักสูตรที่เน้นให้พระสงฆ์ที่เข้ามาศึกษาได้มีกร เรียนทั้งหลักสูตรที่สถาบันอุดมศึกษาทั่วไปเปิดสอนและในขณะเดียวกันก็สอนหลักสูตรทาง ธรรมควบคู่กันไปด้วยเพื่อให้พระสงฆ์ที่จบออกไปสามารถก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงของ สังคมทั้งนี้ก็เพื่อจะได้นำความรู้ไปช่วย พัฒนาสังคมได้อย่างมีทิศทาง

จากในข้างต้นหากจะเปรียบเทียบบทบาทในด้านการศึกษาของวัดในปัจจุบันและวัดอดีตแล้วน่าจะกล่าวได้ว่าวัดในปัจจุบันยังคงยึดแนวปฏิบัติของวัดในอดีตเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการเปิดสอนสำหรับพระภิกษุสงฆ์ หรือการให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งอาจจะมีข้อแตกต่างกันในด้านของความหลากหลายของกิจกรรมที่วัดในปัจจุบันกระทำน้อยกว่าวัดในอดีต

2. บทบาทด้านอบรมจริยธรรม ให้กับชุมชน

จากผลการวิจัยพบว่าวัดทุกวัดได้มีบทบาทและกิจกรรมในด้านอบรมจริยธรรมให้แก่ชุมชนทั้งสิ้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ในด้านอบรมจริยธรรมนี้อาจจะแตกต่างกันบ้างในลักษณะของโครงการ หรือรูปแบบในการดำเนินการ แต่โดยรวมแล้วลักษณะการอบรมจริยธรรมก็ไม่ได้แตกต่างกันแต่อย่างใด ซึ่งสามารถสรุปกิจกรรมด้านอบรมจริยธรรมให้กับชุมชน ได้ดังนี้

2.1 การอบรมจริยธรรมและศีลธรรมให้กับชุมชนโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาถือศีล ปฏิบัติธรรมในช่วงวันพระ วันหยุดที่เป็นวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ และวันสำคัญของชาติ หรือในโอกาสต่างๆ ซึ่งวัดที่ปฏิบัติเช่นนี้ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สังฆทาน วัดธรรมมงคล และวัดอโศการาม

2.2 การเป็นพระวิทยากรรับเชิญให้ไปอบรมจริยธรรมให้กับหน่วยงานทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ตามสถานศึกษา และสถาบันต่างๆ ซึ่งกิจกรรมการเป็นพระวิทยากรรับเชิญนี้จะปรากฏอยู่ในทุกวัด

2.3 การอบรมจริยธรรมให้กับเด็กนักเรียนพุทธศาสนาวินัย โดยการจัดกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนแก่พระภิกษุสามเณร วัดที่ปฏิบัติกิจกรรมในด้านนี้ ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

2.4 การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติในช่วงที่เด็กนักเรียนปิดภาคการศึกษา วัดที่ปฏิบัติกิจกรรมในด้านนี้ได้แก่วัดสวนแก้ว

ในด้านการอบรมจริยธรรมนี้ แม้ว่ามีบางวัดที่ไม่ได้เน้นการอบรมจริยธรรมกับชุมชนรอบๆ วัดเท่าที่ควร แต่ก็มีโครงการที่น่าสนใจเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านอบรมจริยธรรมให้แก่ชุมชนในถิ่นที่กันดารออกไปเช่น งานพระธรรมจาริกของวัดเบญจมบพิตรฯ ที่เป็นโครงการเพื่ออบรมจริยธรรมแก่ชาวเขาเป็นสำคัญ ซึ่งจากการสัมภาษณ์บุคคลากรของวัดเกี่ยวกับการดำเนินโครงการนี้ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านนี้ว่า

การพัฒนาจิตใจถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ชาวเขาที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นกรมประชาสัมพันธ์จึงได้ร่วมมือกับคณะสงฆ์โดยมีสมเด็จพระพุทธชินวงศ์อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกจัดส่งคณะสงฆ์เรียกว่า คณะพระธรรมจาริกขึ้นไปปฏิบัติศาสนกิจ ตามหมู่บ้านชาวเขา ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา เพื่อสงเคราะห์ชาวเขาในถิ่นทุรกันดาร 20 จังหวัด ประมาณ 8 แสนคน ทั้งนี้เพื่อให้ชาวเขาหันมานับถือพระพุทธศาสนา แสดงตนเป็น พุทธมามกะ และส่งบุตรหลานเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้ชาวเขาที่เข้ามาบวชนั้นได้ เข้าใจหลักธรรมและทำให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้นตามลำดับ การที่วัดเบญจมบพิตรฯได้มีส่วนเข้ามาปฏิบัติงานในตรงนี้ก็เท่ากับว่าวัดได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับประชาชนในวงกว้างมากขึ้น

บทบาทในด้านการอบรมจริยธรรมแก่ชุมชนนี้ นับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งที่ทุกวัดให้ความสำคัญและยอมรับว่าเป็นบทบาทที่พระสงฆ์และวัดในปัจจุบันยังคงปฏิบัติอยู่เช่นในอดีต เพียงแต่อาจจะลดความเข้มข้นในการปฏิบัติลงไปเท่านั้น

3. บทบาทด้านการสอนธรรมะและสอนวิปัสสนา

จากผลการวิจัยพบว่าวัดทุกวัดให้ความสำคัญกับบทบาทในด้านนี้ และพยายามดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสอนธรรมะและสอนวิปัสสนา แต่อาจจะแตกต่างกันบ้างในส่วนของความเข้มข้นในการสอน และความถี่ในการจัดกิจกรรมด้านการสอนวิปัสสนา ซึ่งบทบาทในด้านนี้พอที่จะสรุปกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดังนี้

3.1 การเปิดอบรม และสอนกรรมฐานให้แก่ผู้ที่สนใจโดยทั่วไป โดยมีกิจกรรมที่เน้นในด้านการสอนวิปัสสนา และการปฏิบัติธรรมให้แก่ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมภายในวัด ซึ่งวัดที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ได้แก่วัดสังฆทานซึ่งมีการปฏิบัติธรรมที่ลานธรรมเป็นประจำ วัดธรรมมงคลได้จัดหลักสูตรอบรมครูสมาธิ และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ได้เปิดสอนกรรมฐานที่คณะ 25

3.2 การเปิดโอกาสให้ประชาชนที่สนใจได้เข้ามาปฏิบัติกรรมฐานได้ตามความสนใจ แต่ไม่ได้เน้นกิจกรรมในด้านนี้เป็นพิเศษ ได้แก่วัดบวรนิเวศวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร วัดอโศการาม และวัดสวนแก้ว

บทบาทในด้านการสอนวิปัสสนาให้แก่ชุมชนนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบางโครงการที่วัดธรรมมงคลได้ปฏิบัติอยู่ กล่าวได้ว่าเป็นโครงการที่สร้างความหลากหลายให้แก่การสอนวิปัสสนาแก่ชุมชนดังที่บุคลากรของวัดได้ให้สัมภาษณ์แสดงแนวความคิดไว้ว่า

วัดธรรมมงคลมีโครงการการอบรมหลักสูตรครูสอนสมาธิให้แก่ประชาชนทั่วไปที่สนใจเข้ามาศึกษาการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนที่มาเรียนได้มีความเข้าใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างถูกต้อง และหลังจากที่จบไปแล้วก็สามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนไปสอนให้กับคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาได้รับรู้ด้วยจึงนับเป็นการแผ่แพร่และสนับสนุนให้ประชาชนทั่วไปได้เห็นมาสนใจปฏิบัติธรรมและศึกษาระยะกันมากยิ่งขึ้น การที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนในการเผยแพร่ธรรมเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดความสนใจการปฏิบัติธรรมในวงกว้างขึ้นไปอีก

จากในข้างต้นถ้าหากจะมองในมุมกลับเกี่ยวกับบทบาทในด้านการสอนวิปัสสนาของวัดในอดีตและปัจจุบันจะพบว่าในอดีตการสอนวิปัสสนาเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในวัดที่จะทำหน้าที่ในการสอนประชาชนและเผยแพร่ธรรมะเพียงลำพัง ในขณะที่ในปัจจุบันหน้าที่นี้ได้ถูกถ่ายทอดให้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสอนวิปัสสนาและเผยแพร่ธรรมะมากยิ่งขึ้น

4. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์

จากผลการวิจัยพบว่า วัดทุกวัดให้ความสำคัญกับบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ โดยให้ความใส่ใจและตระหนักถึงอยู่เสมอ เพียงแต่บทบาทและกิจกรรมในด้านสงเคราะห์ชุมชนนี้ไม่ได้โดดเด่นในทุกวัด และในบางวัดอาจจะปฏิบัติเป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น เช่น ให้ความช่วยเหลือในเวลาเกิดทุกข์ภัยขึ้นในชุมชน หรือในยามที่มีผู้ร้องขอมาเท่านั้น อย่างไรก็ตามสามารถสรุปกิจกรรมเด่นๆ ในด้านนี้ดังนี้

4.1 กิจกรรมที่เน้นให้ความช่วยเหลือชุมชนในด้านที่อยู่อาศัยและแรงงาน ๗ วัดที่ดำเนินกิจกรรมในด้านนี้ได้แก่วัดสวนแก้ว ตัวอย่างเช่นโครงการร่มโพธิ์แก้ว โครงการช่วยน้องท้องหิว โครงการบ้านพักพื้นคนชรา ฯ เป็นต้น

4.2 กิจกรรมที่เน้นให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษา วัดที่ดำเนินกิจกรรมในด้านนี้ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดธรรมมงคสมิ์โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กธรรมศาลาและโครงการประทีปเด็กไทย วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม มีมูลนิธิเบญจมบพิตร และวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน และวัดสวนแก้วที่ดำเนินโครงการหลายโครงการเพื่อจัดการศึกษาให้เด็กในชุมชน

บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์นี้แม้ว่าจะไม่ปรากฏชัดเจนอย่างเช่นในอดีต แต่วัดส่วนใหญ่ก็ยังคงตระหนักถึงความสำคัญและเห็นว่าเป็นบทบาทที่ต้องปฏิบัติอยู่เพียงแต่ไม่ได้ทำอย่างเต็มที่เท่านั้นเอง จากการสัมภาษณ์บุคลากรของวัดสระเกศราชวรมหาวิหารได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับกรณีที่วัดไม่ได้เน้นในด้านสังคมสงเคราะห์แก่ชุมชนอย่างเต็มที่ว่า

เนื่องจากว่าในปัจจุบันนี้รัฐบาลมีกรมประชาสงเคราะห์ที่มีความสามารถในการสงเคราะห์ชุมชนได้ดีกว่าวัดและพระสงฆ์ แม้ว่าในอดีตบทบาทในด้านนี้ของพระสงฆ์และวัดอาจจะเด่นกว่าในปัจจุบัน แต่ทั้งนี้เพราะการบริหารงานของรัฐยังไม่ขยายไปสู่ชุมชนได้ทั่วถึงทุกห้องที่ ดังนั้นวัดในอดีตจึงทำหน้าที่ในการช่วยเหลือรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมในการสร้างบูรณาการในสังคมได้ แต่ในปัจจุบันนี้การที่วัดจะสงเคราะห์ชุมชนได้อย่างเต็มที่นั้นจะต้องมีปัจจัยหลายอย่างที่เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบุคลากรในการดำเนินงาน หรือทุนทรัพย์ในการดำเนินการต่างๆ รวมไปถึงปัญหาหรือข้อจำกัดอื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคมเป็นเหตุปัจจัยร่วมด้วย จึงทำให้วัดไม่สามารถเข้าไปสงเคราะห์ชุมชนได้เต็มที่

5. บทบาทด้านเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

จากผลการวิจัยพบว่าวัดส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีบทบาทในด้านเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เนื่องจากสภาพวัดส่วนใหญ่ไม่ค่อยเหมาะแก่การพักผ่อน ถึงแม้ว่าบางวัดจะมีโบราณสถานและโบราณวัตถุให้เที่ยวชมได้ แต่ข้อปฏิบัติของวัดโดยรวมยังไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนในชุมชนเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจได้เต็มที่ เช่น การไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปพักผ่อนในบริเวณวัดได้เต็มที่ ด้วยอาจจะเกรงความปลอดภัย นอกจากนี้วัดบางวัดมีสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม และไม่มีพื้นที่ให้ประชาชนได้ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจได้ ส่วนวัดที่สามารถจะตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้คือกลุ่มวัดที่เน้นปฏิบัติธรรม

6. บทบาทในด้านการให้บริการประชาชน

จากผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่วัดจะให้บริการประชาชนในส่วนของ การให้ใช้อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างภายในวัดได้ แต่ก็เป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น นอกจากนี้ก็ปรากฏอยู่ในลักษณะของการให้ยืมสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาไปใช้เมื่อเวลาว่างงานต่างๆ ทั้งนี้แล้วแต่ประชาชนจะทำบุญให้แก่วัดตามศรัทธา นอกจากนี้ก็มีการให้ใช้พื้นที่ว่างของวัดในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ใช้เป็นที่จอดรถ หรือขายสินค้า เป็นต้น

ส่วนที่ 2 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อวัด

ในการสรุปผลการวิจัยความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อวัดทั้ง 8 วัด ได้นำเสนอโดยการจำแนกออกเป็น บทบาทในด้านต่างๆ ออกเป็น 6 บทบาทหลัก ดังนี้คือ

1. บทบาทด้านเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

จากผลการวิจัยพบว่าการสัมภาษณ์กลุ่มบุคลากรของวัดรวมไปถึงประชาชนส่วนใหญ่ จะมีความเห็นว่าบทบาทด้านเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของวัดเป็นบทบาทที่ทุกวัดกระทำมากและเป็นบทบาทที่เด่นที่สุดกว่าทุกบทบาท โดยบุคลากรของวัดทุกวัดให้ความเห็นที่ตรงกันว่า การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาถือเป็นสิ่งที่พระสงฆ์และวัดต้องปฏิบัติ ดังที่บุคลากรท่านหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า

ศาสนพิธีถือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา เพราะศาสนพิธีเป็นตัวชี้ว่าพระสงฆ์และวัดยังอยู่ในสังคมถ้าขาดศาสนพิธีก็เท่ากับพระสงฆ์และวัดแทบจะไม่มีบทบาทต่อการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเลย เพราะอย่างน้อย สิ่งนี้ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับวัดและพระสงฆ์เอาไว้ด้วยกันได้ในปัจจุบัน

จากในข้างต้นจะพบว่าบุคลากรในวัดเข้าใจว่าศาสนพิธีก็คือกิจกรรมที่เน้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจริงๆ ในขณะที่ประชาชนทั่วไปไม่มีทั้งส่วนที่เข้าใจเช่นเดียวกับที่บุคลากรของวัดเข้าใจและส่วนที่เข้าใจว่าศาสนพิธีคือการมีพิธีกรรมอื่น ๆ เช่น การสะเดาะเคราะห์รวมเข้าไปด้วย จากการสอบถามประชาชนท่านหนึ่งเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อบทบาทที่วัดกระทำพิธีกรรมทางศาสนาได้ความว่า

วัดทุกวันนี้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนามากโดยเฉพาะในด้านที่จะนำผลประโยชน์มาให้วัด ไม่ว่าจะเป็นการสืบอายุต่อชะตา บังสกุลงเป็นบังสกุลงตาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็คืออยู่นอกแต่บางทีก็ทำให้คนที่ไปทำเช่นนั้นเสียค่าใช้จ่ายเยอะกว่าความเป็นจริงก็มี

โดยรวมแล้วไม่ว่าความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนพิธีจะเป็นเช่นไร จากการวิจัยพบว่าวัดในปัจจุบันมีบทบาทในด้านการประกอบพิธีกรรมทางศาสนามาก และนอกจากนี้ทั้งบุคลากรของวัดและประชาชนที่ตอบแบบสอบถามทั้ง 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่อาศัยอยู่รอบๆ วัด กลุ่มที่มาวัด และกลุ่มประชาชนทั่วไป มีความเข้าใจและความคิดเห็นที่ตรงกันว่าบทบาทด้านเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นบทบาทที่ทุกวัดกระทำมากที่สุด และเป็นบทบาทที่ประชาชนให้ความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมด้วยมากที่สุดกว่าทุกบทบาท

2. บทบาทด้านเป็นสถานศึกษาและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ

จากผลการวิจัยพบว่ากลุ่มบุคลากรที่ทำงานในวัดมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าวัดของตนเองยังคงกระทำกิจกรรมด้านการเป็นสถานศึกษาให้แก่ชุมชนอยู่ เพียงแต่ไม่มีความโดดเด่นและชัดเจนเท่ากับในอดีต ยกเว้นวัดที่มีสถานศึกษาของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้นที่บุคลากรในวัดให้ความเห็นว่านอกจากจะมีการยึดถือปฏิบัติตั้งแต่ในอดีตแล้ว ในปัจจุบันยังได้มีการพัฒนาให้ดีขึ้นไปอีกเพื่อจะได้สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคมยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของบุคลากรท่านหนึ่งกล่าวว่า

การศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยก่อนไม่ได้เน้นให้เรียนเกี่ยวกับวิชาการทางโลกมากนัก เพราะยังคงการเรียนการสอนในแบบเดิมๆ ที่ปฏิบัติกันอยู่ แต่ในปัจจุบันนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อยุคสมัยมากขึ้น โดยการเปิดให้มีการเรียน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในทางโลกได้มากขึ้น นอกจากนั้นก็มีการสนับสนุนให้มีการนำ เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเรียนการสอนด้วย เช่นการใช้คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ส่วนประชาชนที่ตอบแบบสอบถามพบว่ากลุ่มประชาชนรอบวัดและกลุ่มประชาชนมาวัดนั้นมีความเห็น สอดคล้องกันว่าบทบาทในด้านการเป็นสถานศึกษานั้นมีปรากฏอยู่มากเฉพาะวัดที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในวัดเท่านั้น ส่วนวัดในกลุ่มอื่นๆ มีปรากฏอยู่เช่นกันแต่อยู่ในระดับปานกลางคือไม่ได้มีความโดดเด่นชัดเจนเท่ากับวัดที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในวัด ในขณะที่กลุ่มประชาชนทั่วไปเห็นว่าวัดส่วนใหญ่มีบทบาทด้านการเป็นสถานศึกษาน้อย แม้แต่วัดที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในวัดก็ไม่ได้มีบทบาทในด้านนี้มากนัก ดังที่ผู้แบบสอบถามตอบแบบสอบถามท่านหนึ่งได้เสนอความคิดเห็นว่า

เดี๋ยวนี้การศึกษาของพระสงฆ์ในปัจจุบันไม่ได้มีผลหรือบทบาทต่อสังคมหรือชุมชนเหมือน เช่นในอดีต ดังนั้นวัดที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในวัดก็ไม่น่าจะมีบทบาทในด้านการศึกษาเด่นไปกว่าวัดอื่นๆ ที่เขาไม่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์เท่าไรนัก

จากผลการวิจัยในข้างต้นน่าจะกล่าวได้ว่า ประชาชนมีความเข้าใจของต่อบทบาทการศึกษาของวัดค่อนข้างน้อย จึงส่งผลให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของวัดในด้านการเป็นสถานศึกษาค่อนข้างน้อยมากกว่าด้านบวก ทั้งๆที่ในความเป็นจริงวัดก็มีบทบาทในด้านการเป็นสถานศึกษาค่อนข้างมากพอสมควร

3. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์

จากผลการวิจัยพบว่าในการสัมภาษณ์บุคลากรของวัดให้ความเห็นที่ใกล้เคียงกันว่าส่วนใหญ่แล้ววัดยังคงมีบทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์อยู่ แต่มีเพียงวัดที่เน้นพัฒนาสังคมเท่านั้นที่มีบทบาทในด้านนี้เด่นที่สุด ส่วนวัดอื่นๆ มีบทบาทในด้านนี้เช่นกันแต่ไม่มีความเด่นชัดนัก โดยส่วนมากจะเป็นการให้ความช่วยเหลือชุมชนตามแต่เหตุปัจจัยในสังคมจะอำนวยไม่ว่าจะเป็นในกรณีการเกิดทุกข์ภัยต่างๆ เป็นต้น บุคลากรของวัดท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ว่า

ความจริงแล้วบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์นี้ เชื่อว่าทุกวัดมีอยู่แล้ว เพราะวัดได้ชื่อว่าให้ความช่วยเหลือชุมชนไทยเรามาแต่ไหนแต่ไร ถ้าใครไม่มีข้าวกินถ้าเดินเข้าไปในวัดไปขอข้าววัดกิน เชื่อว่าวัดที่ไหนก็อนุเคราะห์หมด

ในขณะที่ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามทั้ง 3 กลุ่มกลับมีความคิดเห็นในทางที่ตรงกันข้ามกับบุคลากรของวัด โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าวัดไม่ได้มีบทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์เหมือนกับในอดีตเลย ประชาชนส่วนใหญ่คิดว่าวัดไม่ได้เจือจานออกสู่ชุมชนเท่าไรนัก โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่รอบๆ วัดบางวัดมีความเห็นว่า วัดไม่เคยให้ความช่วยเหลือประชาชนในละแวกนั้นเลย เช่นผู้ตอบแบบสอบถามท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่า

บางครั้งชาวบ้านไม่มีที่พัก ขอเข้าไปอาศัยอยู่ในละแวกวัดเป็นการชั่วคราว กลับถูกทางวัดขับไล่ออกมา โดยอ้างว่าห่วงความปลอดภัยของวัด

จากความเห็นที่แตกต่างกันในข้างต้น นำมาสู่ประเด็นที่ว่าประชาชนมีความคาดหวังกับบทบาทในด้านสังคมเศรษฐกิจของวัดในปัจจุบันมากกว่าที่วัดเข้าใจ การให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ตามความเหมาะสมเป็นสิ่งที่ประชาชนอยากให้วัดกระทำ และวัดเองควรจะหันมาให้ความสนใจในจุดนี้เช่นกัน

4. บทบาทด้านเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม

จากผลการวิจัยพบว่ากลุ่มบุคลากรของวัดได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านนี้ของวัดตนเองในลักษณะที่สอดคล้องกันโดยส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า มีสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่วัดอันสะท้อนถึงศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของสิ่งก่อสร้างที่มีมาแต่ในอดีต พระพุทธรูปปางต่างๆ เช่นที่ปรากฏอยู่ในวัดมหาธาตุฯ และวัดบวรฯ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงออกทางศิลปวัฒนธรรมแต่ก็ไม่ได้มีความโดดเด่นมากพอที่จะกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม บุคลากรภายในวัดมหาธาตุฯ ได้ให้ความเห็นในด้านศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดว่า

ทางวัดพยายามจะรักษารูปแบบสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดเอาไว้ ให้คงลักษณะเช่นเดียวกับในอดีต ในกรณีที่เกิดการชำรุดทรุดโทรมก็แค่คงปรับปรุงและซ่อมแซมโดยยึดรูปแบบเดิมๆ อันเก่าอยู่ ในส่วนพระพุทธรูปที่อยู่ภายในบริเวณโบสถ์ก็ยังคงสภาพเอาไว้เหมือนเดิม เพื่อจะได้บอกถึงเรื่องราวของวัฒนธรรมไทยเมื่อในอดีต

สำหรับประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นใกล้เคียงกันว่าบทบาทในด้านเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมนั้นมีปรากฏอยู่เพียงบางวัดเท่านั้น แต่ก็ได้มีบทบาทมากเพียงแต่มีปรากฏอยู่เล็กน้อยเท่านั้น และไม่ได้เด่นชัดในด้านใดด้านหนึ่ง จะมีให้เห็นบ้างก็เช่นศิลปวัฒนธรรมในด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งมีปรากฏอยู่ในวัดที่สร้างมาแต่ครั้งอดีต เช่นวัดมหาธาตุฯ วัดบวรฯ หรือวัดสระเกศ เป็นต้น

โดยภาพรวมแล้วบทบาทด้านเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมนี้ แม้ว่าจะไม่มีความโดดเด่นชัดเจนนักแต่ประชาชนก็คิดว่าวัดในปัจจุบันยังมีบทบาทในด้านนี้อยู่เช่นกัน และในส่วนของวัดเองก็ใส่ใจดูแลรักษาโบราณวัตถุตามสมควร

5. บทบาทด้านเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

จากผลการวิจัยพบว่าความคิดเห็นของกลุ่มบุคลากรในวัดและกลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ทั้ง 3 กลุ่มมีความเห็นที่สวนทางกัน โดยกลุ่มของบุคลากรในวัดส่วนมากให้ความคิดเห็นว่าวัดของตนมีบทบาทในด้านเป็นที่พักผ่อนตามสมควรเพียงแต่อาจจะไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้เต็มที่นัก อาจจะเนื่องด้วยข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ด้วย ซึ่งบุคลากรของวัดฯ หนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่า

เรื่องของพื้นที่ก็มีความสำคัญในการจัดเป็นสถานที่พักผ่อนให้กับชุมชน เพราะว่าวัดที่มีสถานที่คับแคบและมีสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่มาแต่ในอดีตอยู่ภายในวัดอยู่แล้ว หากจะเพิ่มพื้นที่ในการทำสวนหย่อมก็อาจจะไม่ได้สวนหย่อมที่สมบูรณ์นักเพราะปัญหาในเรื่องพื้นที่ดังกล่าวที่อาจจะทำให้เกิดความเสียหายต่อก่อสร้างเหล่านั้นได้

ในขณะที่ประชาชนโดยส่วนใหญ่ทั้ง 3 กลุ่ม มีความคิดเห็นว่าส่วนใหญ่วัดมีบทบาทในด้าน เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจค่อนข้างน้อย วัดที่มีบทบาทในด้านนี้ปรากฏอยู่มากคือวัดที่เน้นปฏิบัติธรรมและวัดที่มีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าอยู่ในวัด ในขณะที่วัดที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในวัดมีบทบาทในด้านนี้น้อยที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านนี้ว่า

การจัดสวนหย่อมไว้ให้ประชาชนได้เข้ามาพักผ่อนภายในวัดควรจะเป็นบทบาทที่สำคัญที่ วัดควรจะเห็นความสำคัญยิ่งกว่าบทบาทอื่นๆ เพราะถ้าวัดมีสวนหย่อมประชาชนย่อมจะเข้ามา นั่งเล่นหรือใช้เวลาอยู่ในวัดมากขึ้น และแน่นอนว่าประชาชนก็必将มีความผูกพันกับวัด และช่วยกันรักษาวัดมากขึ้น พุดกันง่ายๆ การมีสวนหย่อมก็เป็นการดึงคนเข้าวัดเหมือนกัน

โดยสรุปแล้วบทบาทในด้านเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจนี้ เป็นบทบาทที่ประชาชนอยากให้วัดได้จัดให้มีอยู่ภายในบริเวณวัด ในขณะที่ความคิดเห็นของบุคลากรภายในเองกลับคิดว่าวัดกระทำบทบาทในด้านนี้พอสมควรแล้ว ความเข้าใจเช่นนี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเห็นต่างของประชาชนและบุคลากรของวัดอย่างเห็นได้ชัดเจน

6.บทบาทในด้านอื่นๆ

สำหรับบทบาทในด้านอื่น ๆ นั้น จะเป็นบทบาทที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยลงไปอีก เป็นบทบาทที่ไม่มีความเด่นชัดและประชาชนกับกลุ่มบุคลากรในวัดมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันผู้วิจัยจึงได้สรุปรวมดังนี้

บทบาทด้านเป็นสถานที่จัดงานมหรสพ จากผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่าทุกวัดไม่มีบทบาทในด้านเป็นสถานที่จัดงานมหรสพอยู่ในวัด ซึ่งจากความเข้าใจของประชาชนในที่นี้ให้ความเห็นว่ามหรสพที่ปรากฏอยู่ในงานวัดในตอนนี้เป็นไป ภาพยนตร์ ดนตรี เหมือนเช่นในอดีต ส่วนใหญ่จะเป็นการออกร้านจำหน่ายสินค้าแทน ส่วนงานมหรสพที่อาจจะมีภาพยนตร์ หรือดนตรี ปรากฏอยู่มากจะเป็นวัดในต่างจังหวัดเสียมากกว่า

บทบาทด้านเป็นสถานพยาบาล จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าวัดมีบทบาทในด้านเป็นสถานสถานพยาบาลปรากฏอยู่น้อย วัดที่มีการให้บริการด้านเป็นสถานพยาบาลแม้มีปรากฏอยู่ก็มีเพียงไม่กี่วัดเช่น วัดโคกการาม หรือวัดสังฆทานมีการจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่โดยการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อไปให้บริการแก่ชุมชนในต่างจังหวัด แต่ก็ไม่ได้จัดบ่อยนัก ในขณะที่บุคลากรในวัดเองก็ให้ความคิดเห็นว่าบทบาทในด้านนี้ วัดไม่ได้ดำเนินการเหมือนเช่นในอดีตแล้ว

บทบาทด้านเป็นที่ปรึกษาและไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าบทบาทในด้านเป็นที่ปรึกษาและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีปรากฏอยู่ในวัดค่อนข้างน้อย ในกรณีที่ประชาชนมาปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ในวัดบางวัดมีการแนะนำให้ประชาชนกระทำในลักษณะที่แปลกออกไปจากหลักศาสนาพิธีเช่น มีผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นในด้านว่า

บางครั้งเมื่อไปขอคำแนะนำจากพระสงฆ์ในการแก้ปัญหาของชีวิต ท่านก็แนะนำให้ไป ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ถวายสังฆทาน ปล่อยนกหรือปล่อยปลา ไม่ก็แนะนำให้ไปทำ บุญได้ชีวิต โคกระบือ

จากการวิจัยพบว่าประชาชนไม่ได้มีความคิดเห็นขัดแย้งกับบทบาทในด้านการเป็นที่ปรึกษาในลักษณะเช่นนี้ เพียงแต่ส่วนใหญ่ไม่ต้องการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการกระทำตามคำแนะนำของพระสงฆ์มากเกินไปจนเกินความเป็นจริง

บทบาทด้านเป็นคลังวัสดุให้ยืมไปใช้เมื่อมีงาน จากผลการวิจัยพบว่าประชาชน

ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นบทบาทในด้านเป็นคลังวัสดุให้ยืมไปใช้เมื่อมีงาน มีปรากฏอยู่เพียงไม่กี่วัดส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่เน้นพัฒนาสังคม และวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรม แต่ก็มียบทบาทในด้านนี้น้อยมากไม่ค่อยมีปรากฏเท่าไร อาจจะเป็นเพราะประชาชนเองไม่นิยมจัดงานที่เกี่ยวกับการทำบุญทางศาสนาบ่อยนักและนิยมมาทำบุญที่วัดแทน ผู้ตอบแบบสอบถามท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่า

ทำบุญที่บ้านบางทีมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างมากกว่ามาทำเองที่วัด เพราะส่วนใหญ่ทางวัดจะมีการจัดเตรียมสิ่งของหรือจัดปัจจัยในการทำบุญไว้ให้แล้ว นับว่าเป็นความสะดวกแก่ชีวิตคนเมืองอีกวิธีหนึ่ง ส่วนใหญ่หากจะมีการทำบุญที่บ้านก็เฉพาะในกรณีขึ้นบ้านใหม่เท่านั้น แต่ก็ไม่ใช่เสมอไป

บทบาทด้านเป็นที่ชาวบ้านมาประชุมบอกแจ้งข่าวสาร จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าบทบาทในด้านเป็นที่ชาวบ้านมาประชุมบอกแจ้งข่าวสาร มีปรากฏอยู่เพียงไม่กี่วัด แต่ก็มียบทบาทในด้านนี้น้อยมากที่สุด เพราะส่วนใหญ่จะมีการใช้สื่อเทคโนโลยีเสียเป็นส่วนมาก

ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าบทบาทในด้านเป็นที่ชาวบ้านมาประชุมบอกแจ้งข่าวสาร มีปรากฏอยู่เพียงไม่กี่วัด แต่ก็มียบทบาทในด้านนี้น้อยมากที่สุด เพราะส่วนใหญ่จะมีการใช้สื่อเทคโนโลยีเสียเป็นส่วนมาก

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจต่อลักษณะต่างๆ ที่อยู่ในวัด

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในวัด โดยส่วนรวมพบว่าประชาชนที่ตอบแบบสอบถามทั้ง 3 กลุ่ม มีความพึงพอใจต่อสภาพต่างๆ ภายในวัดดังนี้

1. ความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมวัด จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมของวัดในระดับที่ต่างกัน โดยวัดที่กลุ่มประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่มีความพอใจในระดับที่มากคือวัดที่มีลักษณะสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น และมีบริเวณให้ประชาชนในชุมชนได้พักผ่อน ได้แก่วัดในกลุ่มที่เน้นปฏิบัติธรรมและวัดที่มีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าอยู่ในวัด ส่วนวัดที่กลุ่มประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่มีความพอใจในระดับปานกลาง คือวัดที่ขาดความร่มรื่นและขาดบริเวณให้ประชาชนได้พักผ่อน ได้แก่วัดในกลุ่มที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในวัด ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามบางท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมวัดว่า

ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการวัดที่มีสภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุดซึ่งคิดว่าพระสงฆ์และวัดเองท่านก็ทราบเช่นกัน แต่หลายๆ วัดก็ไม่คิดที่จะปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้เป็นเช่นนั้น โดยเฉพาะวัดที่มีสิ่งก่อสร้างมากๆ

2. ความพึงพอใจต่อสิ่งปลูกสร้างภายในวัด จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสิ่งปลูกสร้างภายในวัดทั้ง 4 กลุ่มในลักษณะที่ไม่แตกต่างกันนัก โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสิ่งปลูกสร้างภายในวัด อยู่ในระดับปานกลาง

3. ความพึงพอใจต่อการใช้สิ่งสาธารณประโยชน์ต่างๆ จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการใช้สิ่งสาธารณประโยชน์ต่างๆ ภายในวัดทั้ง 4 กลุ่มในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการใช้สิ่งสาธารณประโยชน์ต่างๆ ภายในวัด อยู่ในระดับปานกลาง มีบางวัดที่อยู่ในระดับที่ประชาชนพึงพอใจในระดับที่มาก

4. ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรม จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมของวัดทั้ง 4 กลุ่มในระดับที่ไม่แตกต่างกันนัก โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมของวัดอยู่ในระดับปานกลาง

5. ความพึงพอใจต่อการสอนวิปัสสนา จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมของวัดทั้ง 4 กลุ่มในระดับที่ใกล้เคียงกัน โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมของวัดอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นวัดที่มีการสอนวิปัสสนาที่ประชาชนมีความพึงพอใจในระดับมาก

6. ความพึงพอใจต่อการอบรมจริยธรรม จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการอบรมจริยธรรมของวัดทั้ง 4 กลุ่มในระดับที่ไม่แตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมของวัดอยู่ในระดับปานกลาง

7. ความพึงพอใจต่อการให้ความรู้แขนงอื่นๆ จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการให้ความรู้แขนงอื่นๆ ของวัดทั้ง 4 กลุ่มในระดับที่ไม่แตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อให้ความรู้แขนงอื่นๆ ของวัดอยู่ในระดับปานกลาง

8. ความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านต่างๆ จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านต่างๆ ของวัดทั้ง 4 กลุ่มในระดับที่ไม่แตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านต่างๆ ของวัดอยู่ในระดับปานกลาง

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะต่างๆ ของประชาชนต่อบทบาทของวัดในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะของกลุ่มประชาชนที่ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของวัดในปัจจุบัน สามารถสรุปข้อเสนอแนะในแต่ละด้านได้ดังนี้

1. ในด้านการสอนวิปัสสนาและการอบรมจริยธรรม

ข้อเสนอแนะต่างๆ ของประชาชนในด้านการสอนวิปัสสนาและการอบรมจริยธรรมสามารถสรุปประเด็นต่างๆ ที่ประชาชนอยากให้วัดแก้ไขหรือปรับปรุงดังนี้

1. ประเด็นเรื่องการสอนวิปัสสนาโดยประชาชนส่วนใหญ่เสนอแนะว่าวัดที่มีความพร้อมในเรื่องของอาคารสถานที่และบุคลากรควรจะมีการสอนวิปัสสนาให้กับประชาชน ในขณะที่วัดที่มีการสอนวิปัสสนาอยู่แล้วควรจะมีการปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้ามาปฏิบัติธรรมมากขึ้นโดยไม่เน้นในเรื่องการทำบุญ และควรอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่สนใจมาถือศีล หรือปฏิบัติธรรม

2. ประเด็นในเรื่องการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมจริยธรรม โดยประชาชนส่วนใหญ่เสนอแนะว่า การอบรมจริยธรรมควรมีการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมให้กับประชาชนอยู่เนืองๆ และควรจัดอบรมความรู้เช่น ด้านศิลปวัฒนธรรมและด้านพระพุทธศาสนาให้ประชาชนไปในตัวด้วย และสำหรับวัดที่มีความพร้อมในด้านทุนทรัพย์ควรมีการดำเนินการเพื่อให้ประชาชนหันมาสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้น

3. ประเด็นในการเป็นที่พึงพอใจ โดยประชาชนบางกลุ่มเห็นว่าวัดที่เน้นด้านสังคมสงเคราะห์ บางวัดควรจะเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมด้วยเพื่อให้ประชาชนได้มีที่พึ่งพอใจ เพราะความเป็นวัดไม่ได้หมายถึงการมีกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์แต่เพียงอย่างเดียว

2. ด้านการเผยแพร่ธรรมะ

ข้อเสนอแนะต่างๆ ของประชาชนในด้านการเผยแพร่ธรรมะ พบว่าโดยรวมแล้วประชาชนอยากให้วัดที่มีศักยภาพในการเผยแพร่ธรรมะ มีการสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบอื่นที่นอกเหนือจากสื่อทางวิทยุและโทรทัศน์เช่น การจัดนิทรรศการตามสถานที่สำคัญ ให้มากกว่านี้ ส่วนวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวควรจะให้มีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้มาศึกษาธรรมะด้วย จะได้เผยแพร่ธรรมะให้กับนักท่องเที่ยวไปในตัว

3. ในด้านสังคมสงเคราะห์

ข้อเสนอแนะต่างๆ ของประชาชนในด้านสังคมสงเคราะห์สามารถสรุปประเด็นต่างๆ ที่ประชาชนอยากให้วัดแก้ไขหรือปรับปรุงดังนี้

1. ประเด็นในเรื่องการช่วยเหลือชุมชน โดยประชาชนส่วนใหญ่มีข้อเสนอแนะว่า วัดเป็นของชุมชนสมควรที่วัดจะให้ความช่วยเหลือชุมชนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะวัดที่ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีควรให้ความช่วยเหลือชุมชนอยู่เรื่อยๆ เช่นในเวลาที่เกิดภัยทางธรรมชาติและในยามที่ประชาชนไม่มีที่อยู่อาศัย วัดควรจะให้ความอนุเคราะห์ แก่ผู้ที่ยากจน และควรเปิดโอกาสให้ประชาชนที่ยากไร้ได้มีโอกาสใช้พื้นที่ของวัดอาศัยชั่วคราว

2. ประเด็นในเรื่องการประเมินผล โดยประชาชนเห็นว่า วัดที่ให้ความสงเคราะห์ชุมชนอยู่แล้ว ควรมีการติดตามผลการดำเนินงานของแต่ละโครงการ เพื่อนำมาประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบความก้าวหน้า เพื่อจะได้ช่วยกันปรับปรุงและหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้บางวัดควรมีการปรับปรุงพัฒนาบุคลากรของวัดให้มีประสิทธิภาพในการบริการประชาชนและในด้านการบริหารโครงการต่างๆ ที่วัดดำเนินการอยู่ เพื่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนให้มากที่สุด

4. ในด้านเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

ข้อเสนอแนะต่างๆ ของประชาชนในด้านเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ สามารถสรุปประเด็นต่างๆ ที่ประชาชนอยากให้วัดแก้ไขหรือปรับปรุงดังนี้

1. ประเด็นในเรื่องการเอาใจใส่ต่อสภาพแวดล้อมของวัด โดยประชาชนส่วนใหญ่อยากให้วัดปฏิรูประบบสภาพแวดล้อมภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่ประชาชนในชุมชนเข้าไปพักผ่อนได้ ไม่ว่าจะเป็นการเอาใจใส่ในเรื่องของความสะอาดภายในบริเวณวัด การดูแลศาสนสถานไม่ให้อยู่ในสภาพทรุดโทรม ตลอดจนจัดวางสิ่งของหรือวัสดุต่าง ๆ ภายในวัดให้เป็นระเบียบ เป็นต้น

2. ประเด็นในเรื่องการพัฒนาวัด โดยประชาชนส่วนใหญ่อยากให้วัดหันมาพัฒนาในด้านการจัดบริเวณวัดให้เป็นสวนหย่อม และการเพิ่มความร่มรื่นภายในบริเวณวัดโดยการปลูกต้นไม้ มากกว่าการสร้างสิ่งก่อสร้างอื่นๆ

3. ประเด็นในเรื่องการปรับปรุงตึกหรืออาคารภายในวัด โดยประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าวัดที่มีตึกหรืออาคารที่เป็นของเก่าที่สร้างมาแล้วตั้งแต่ในอดีตไม่ควรต่อเติมจนเสียรูปแบบเก่าๆ ไป เพราะการต่อเติมจนเปลี่ยนรูปแบบไปจะทำให้เกิดความไม่สวยงาม การอนุรักษ์ไว้ในสภาพเดิมน่าจะดึงดูดใจประชาชนมากกว่า

5. ในด้านการให้บริการประชาชน

ข้อเสนอแนะต่างๆ ของประชาชนในด้านการให้บริการประชาชน พบว่าประชาชนส่วนใหญ่อยากให้วัดมีการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการใช้อาคารสถานที่ของวัด การมาอยู่พักปฏิบัติธรรม และควรให้บริการแก่ประชาชนทุกคนโดยไม่เลือกชนชั้น

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นที่สมควรจะนำมาอภิปรายในที่นี้ ดังต่อไปนี้

1. บทบาท หน้าที่และกิจกรรมของวัดที่ปฏิบัติต่อชุมชน

จากผลการศึกษาวิจัยในด้านเอกสารพบว่า ปราภฏานับตั้งแต่ที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่และตั้งมั่นอยู่ในประเทศไทย วัดและพระสงฆ์ซึ่งเป็นองค์หนึ่งของศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยนับแต่ในอดีต ในฐานะที่เป็นองค์การที่เป็นกำลังสำคัญในการอบรมสั่งสอน นอกจากนี้วัดและพระสงฆ์ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรมมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสังคมตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ ศีลธรรมและพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชนทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และศาสนา วัดและพระสงฆ์จะเป็นผู้นำเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุขและยุติธรรม นอกจากนี้วัดยังทำหน้าที่ให้บริการในด้านอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อสร้างบูรณาการภายในชุมชน กล่าวได้ว่าบทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนในอดีตเป็นบทบาทที่เห็นได้อย่างชัดเจนและเป็นบทบาทที่สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามเนื่องจากสังคมมีสภาพที่เปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดเวลา ดังนั้นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์จึงต้องปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมด้วย บทบาทของพระสงฆ์ที่เคยมีต่อชุมชนกลุ่มเล็ก ๆ ต้องขยายความสัมพันธ์กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะกับประชาชนในวงกว้างออกไป ส่งผลให้การปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบันไม่มีทิศทางที่แน่นอนและขาดความสอดคล้องกับความต้องการสังคม ทำให้บทบาทเก่า ๆ เช่นในอดีตได้รับการกล่าวขานถึงในขณะที่บทบาทที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของวัดในปัจจุบันเป็นอย่างมากว่า “วัดและพระสงฆ์ทำประโยชน์อะไรให้แก่สังคมบ้าง” ซึ่งเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยในภาคสนาม พบว่าส่วนใหญ่วัดที่ทำกรวิจัย ได้พยายามคงบทบาทเช่นในอดีตไว้ โดยการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ หรือดำเนินโครงการที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านสังคมสงเคราะห์ เพียงแต่กิจกรรมหรือโครงการเหล่านั้นไม่ได้มีความโดดเด่น หรือมีความเด่นชัดเป็นพิเศษ เช่น โครงการประทีปเด็กไทย ที่วัดธรรมมงคลกำลังดำเนินโครงการอยู่ นอกจากนี้แม้วัดที่ไม่ได้เน้นการช่วยเหลือสังคมเป็นพิเศษ เช่นวัดสังฆทานก็มีนโยบายในการช่วยเหลือชุมชน เช่น การมีบริการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกให้บริการแก่ประชาชนตามท้องที่ต่าง ๆ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความเข้าใจเท่าที่ควร เพราะทางวัดเองไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รับรู้แก่ชุมชน การปฏิบัติงานเช่นนี้ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่าวัดไม่ได้อำนวยความสะดวกแก่ชุมชนเท่าไรนัก

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าวัดต่างๆ ยังคงดำเนินกิจกรรมด้านการเป็นสถานศึกษา โดยเฉพาะวัดที่ไม่ได้มีสถานศึกษาของพระสงฆ์ตั้งอยู่ในวัดเลย เช่น วัดอโศการาม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

และวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เพียงแต่การศึกษาส่วนใหญ่จำกัดอยู่ในส่วนของพระภิกษุและสามเณรเป็นส่วนใหญ่และปรากฏออกมาในลักษณะที่กึ่งสังคมสงเคราะห์คือ การช่วยให้เด็กที่ยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษาได้เข้ามาขอเรียน เพื่อยกระดับวิทยฐานะของตนต่อไป ในขณะที่กิจกรรมต่าง ๆ ในด้านที่เกี่ยวกับความรู้แก่ประชาชน ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับจากปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เพราะข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้านของวัดเองเช่น การขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในแขนงสาขาต่างๆ มาช่วยบริหารเป็นต้น ดังนั้นการให้บริการความรู้แก่ประชาชนเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นการให้บริการด้านห้องสมุดแทนการเป็นสถาบันการศึกษา จากข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้ประชาชนไม่ให้ความสนใจต่อบทบาทในด้าน การเป็นสถานศึกษาเป็นของวัดเท่าไรนัก และไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนในการร่วมดำเนินการด้วย

แม้ว่าผลการวิจัยจะพบว่ากิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นกิจกรรมด้านเป็นที่พึงทางใจของวัดต่างๆ จะปรากฏออกมาในรูปแบบของการเป็นผู้นำประชาชนในการกระทำพิธีกรรมทางศาสนา คือ การสวดมนต์ไหว้พระ การตักบาตร เป็นต้น แต่กิจกรรมเหล่านั้นก็นำไปสู่การนำปฏิบัติธรรมและการรักษาศีล ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในทุกวัดเพียงแต่อาจจะแตกต่างกันในด้านของความเข้มข้นในการปฏิบัติและอาจจะขึ้นอยู่กับวิถีปฏิบัติของวัดเป็นหลักด้วย นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่วัดต่างๆ ยังคงดำเนินบทบาทด้านสอนวิปัสสนาอยู่ค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีประชาชนให้ความสนใจเข้ามาปฏิบัติธรรมน้อยลงกว่าในอดีตก็ตาม เช่น ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดโคกการาม และวัดสวนแก้ว นอกจากนี้แม้วัดที่ไม่ได้เน้นปฏิบัติธรรมเป็นพิเศษก็มีโครงการที่น่าสนใจเพื่อชักจูงประชาชนทั่วไปให้หันมาปฏิบัติวิปัสสนามากขึ้น เช่นโครงการอบรมครูสมาธิของวัดธรรมมงคล ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ที่สนใจจะเรียนรู้หลักการทำสมาธิและเผยแพร่ให้แก่บุคคลอื่นต่อไป

กล่าวได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดกระทำอยู่โดยส่วนมากยังคงเป็นกิจกรรมที่เน้นสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนไม่ว่าจะเป็นในด้านการเป็นสถานศึกษา ด้านการสอนวิปัสสนาและด้านการสังคมสงเคราะห์ เพียงแต่ในแต่ละวัดได้ดำเนินกิจกรรมเหล่านั้นตามแต่โอกาสและศักยภาพของวัดแต่ละวัดจะอำนวยให้ปฏิบัติได้โดยไม่ได้เน้นปฏิบัติหมดทุกบทบาท จากจุดนี้อาจจะทำให้ประชาชนโดยทั่วไปมองว่าวัดและพระสงฆ์ไม่ได้เน้นกิจกรรมที่ก่อประโยชน์ให้เกิดแก่ชุมชนนัก ส่วนใหญ่มองว่าวัดเน้นเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเสียเป็นส่วนมาก ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วพระสงฆ์ยังคงเป็นมากกว่าการเป็นผู้ประกอบศาสนพิธี เพราะหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือการเป็นผู้อบรมสั่งสอนธรรมให้แก่ประชาชน ดังนั้นพระสงฆ์ยังต้องเกี่ยวข้องกับสังคมในทุกๆ ด้านเพื่อช่วยสร้างความสงบสุขในสังคม ดังที่พระราชวรมุนีได้แจกแจงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ว่า

หน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์นั้นมีบัญญัติไว้ว่าเป็นผู้ให้ธรรมทาน ธรรมทานคือการให้ธรรม แจกความหมายออกไปว่าเป็นการพยายามชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงามหรือหลัก การที่จะช่วยมนุษย์ได้ประสบแต่สิ่งที่ดีงามซึ่งมีความหมายกว้างขวาง เราต้องการให้สังคม ประสบแต่สิ่งที่ดีงามสามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นความขัดข้องต่างๆ จึงนับว่าเป็นเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับธรรมะอยู่ด้วย สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันใหญ่อย่างหนึ่งในสังคมไทย ในฐานะที่เป็นสถาบันเช่นนี้ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ในตัวหรือจะว่าเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา ก็ว่าได้ โดยมีบทบาททางสังคมเองบ้าง พุทธกิจกรรม กิจกรรมและกิจการต่างๆที่พระสงฆ์กระทำ มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคมไปด้วยบ้าง ความเป็นไปในสังคมมีผลต่อสถาบันสงฆ์บ้าง เพราะ

ฉะนั้นจึงเป็นการหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่พระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นพระธรรมคำสอนก็ตาม หรือพระสงฆ์ในรูปสถาบันหรือวัดวาอารามก็ตาม จะต้องเกี่ยวข้องกับสังคม
(พระราชวรมณี , 2512 : 224 – 5)

จากผลการวิจัยในภาคสนามน่าจะกล่าวได้ว่าบทบาทที่วัดในอดีตกระทำต่อชุมชนเช่นไร วัดในปัจจุบันก็ยังคงบทบาทเช่นนั้นไว้ เพียงแต่ไม่ได้มีความเข้มข้นเท่ากับในอดีต และอาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของกิจกรรมที่กระทำต่อชุมชนบ้างเพื่อให้เกิดการตอบสนองสังคม เช่น จากที่เคยเป็นสถานศึกษาให้ความรู้แก่ประชาชนก็ปรับเปลี่ยนเป็นการให้ความรู้ในด้านห้องสมุดแทนเช่นที่ปรากฏอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร วัดสังฆทาน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนในปัจจุบัน โดยภาพรวมๆ แล้วจะพบว่าในความเป็นจริงวัดมีกิจกรรมต่างๆ อีกหลายกิจกรรมที่สะท้อนว่าวัดในปัจจุบันได้ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนมากกว่าที่ประชาชนทั่วไปเข้าใจ จากการวิจัยในภาคสนามพบว่ามีหลายประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทบาทของวัดต่อชุมชนซึ่งพอที่จะสรุปประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. หลายกิจกรรมหรือหลายโครงการที่ปรากฏอยู่ในหลายวัด เป็นโครงการที่น่าสนใจและเป็นโครงการที่เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือสังคมทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม เช่น โครงการที่เกี่ยวกับการศึกษา และช่วยเหลือชุมชนของวัดธรรมมงคล รวมไปถึงโครงการอีกหลายโครงการของวัดสวนแก้ว เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าในความเป็นจริงแล้ววัดไม่ได้ละเลยที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ในทางตรงกันข้ามวัดได้เข้ามามีส่วนในการจรรโลงสังคมเคียงบ่าเคียงไหล่ไปพร้อมกับประชาชนหรือองค์กรต่างๆ ของรัฐ และในขณะเดียวกันยังพบว่ากิจกรรมหรือโครงการเหล่านี้มีความโดดเด่นและมีการดำเนินงานที่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลแก่ชุมชนพอสมควร แต่อาจจะเป็นด้วยว่าทางวัดเองขาดการประสานงานหรือขาดการสื่อสารกับชุมชนจึงทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่ได้รับรู้ถึงกิจกรรมดังกล่าว จึงส่งผลให้ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของวัดคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงว่าวัดไม่ได้ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเลย

2. จากการวิจัยพบว่าวัดที่ทำการวิจัยทุกวัดมีบทบาทต่อชุมชนในทุกบทบาทที่เป็นบทบาทหลักๆ เช่น บทบาทด้านการเป็นสถานศึกษา บทบาทด้านการสอนวิปัสสนาและอบรมจริยธรรม และบทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งบทบาทเหล่านี้มีปรากฏต่อเนื่องพร้อมกันอยู่ในโครงการต่างๆ เช่น โครงการพระธรรมจาริกของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามที่ให้ความช่วยเหลือแก่ชาวเขาทั้งทางการศึกษา การอบรมจริยธรรมและการสังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ในวัดอื่นๆ ก็มีปรากฏอยู่ในอีกหลายโครงการที่มีการดำเนินงานในลักษณะที่สอดคล้องและใกล้เคียงกันเช่น โครงการประทีปเด็กไทยของวัดธรรมมงคล โครงการบวชสามเณรและศีลจารินีของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้วบทบาท หน้าที่และกิจกรรมที่วัดในปัจจุบันได้กระทำหรือปฏิบัติต่อชุมชนนั้น ยังคงมีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในชุมชนอยู่ แต่อาจจะไม่ได้มีการสร้างความเข้าใจกับชุมชนหรือขาดการประชาสัมพันธ์ให้ได้รับทราบถึงความก้าวหน้าหรือการดำเนินงานของวัด จึงทำให้ประชาชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับโครงการต่างๆ ของวัดเท่าที่ควร

2. ความเข้าใจของประชาชนต่อบทบาทของวัดในปัจจุบัน

จากผลการวิจัยในภาคสนามพบว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่ประชาชนมีส่วนร่วมกระทำกับวัดเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องพิธีกรรมทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การสวดมนต์ ไหว้พระ ตักบาตร ฟังเทศน์ รักษาศีล ทำบุญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเข้าใจตรงกันว่า วัดเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้เป็นสิ่งที่ชี้ได้ว่าวัดถูกจำกัดให้มีหน้าที่และบทบาทที่แคบลง ถึงแม้ว่าวัดในปัจจุบันจะพยายามคงบทบาทที่เป็นบทบาทหลักๆ เช่นในอดีตไว้ คือบทบาทด้านเป็นสถานศึกษา และเรียนวิชาการต่าง ๆ แต่ว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงไม่ทราบและไม่ให้ความสำคัญกับบทบาทด้านนี้เท่าที่ควร จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดว่าวัดที่มีบทบาทด้านสถานศึกษามากคือวัดที่มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ตั้งอยู่ในวัดเท่านั้นซึ่งในความเป็นจริงแล้ววัดอื่นๆ ที่นอกเหนือจากนั้นก็ยังมีบทบาทด้านนี้อยู่เพียงแต่ปรากฏอยู่ในลักษณะอื่น เช่น การเปิดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย เป็นต้น นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าบทบาทอื่นๆ ที่วัดเคยกระทำต่อชุมชนในอดีตก็ถูกลบเลือนไปจากความเข้าใจของประชาชนโดยทั่วไปในปัจจุบัน เห็นได้จากผลการวิจัยที่พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเข้าใจตรงกันว่าทุกวัดไม่มีบทบาทด้านการเป็นที่จัดงานมหรสพ และเป็นสถานพยาบาลแล้ว แม้จะมีบทบาทอื่นที่พอเหลืออยู่บ้างเช่น เป็นคลังวัสดุของชุมชน หรือเป็นที่ประชุมบอกแจ้งข่าวสารของชาวบ้าน ก็เหลือบทบาทอยู่น้อยเต็มที ถึงแม้จะมีบทบาทอื่นที่เพิ่มเข้ามาคือบทบาทด้านเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และเป็นสถานที่ทัศนศึกษา แต่บทบาทเช่นนี้ก็ปรากฏอยู่เพียงไม่กี่วัด ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญนัก นอกจากนี้มีบทบาทของวัดในปัจจุบันอีกหลายบทบาทที่ประชาชนให้ความสำคัญน้อยลง และเห็นว่าบทบาทเหล่านั้นมีสถาบันอื่นได้ทำหน้าที่แทนวัดไปแล้ว เช่น บทบาทในด้านการอบรมจริยธรรมให้กับเยาวชน ซึ่งปัจจุบันนี้ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าหน้าที่ของโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาเป็นผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเยาวชนแทนพระสงฆ์ นอกจากนี้บทบาทในด้านการเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้แก่ประชาชน ก็เป็นบทบาทหนึ่งที่ประชาชนให้ไม่ค่อยจะสนใจให้ความสำคัญเท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนในปัจจุบันมักจะหันไปปรึกษาปัญหาในชีวิตกับกลุ่มบุคคลอื่นที่ไม่ใช่พระสงฆ์ เช่น หันไปหาหมอดู หรือร่างทรง แทน

จากการรวบรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เกี่ยวกับบทบาทของวัดในปัจจุบันพบว่าประชาชนยังคงคิดว่าบทบาทต่าง ๆ ที่วัดในปัจจุบันได้สูญเสียไป เกิดจากการที่วัดไม่พยายามรักษาบทบาทนั้นๆ ไว้ การปล่อยให้วัดเป็นไปตามกระแสของสังคมมากเกินไปนั่นเองคือปัจจัยหลักที่ทำให้วัดหวนกลับมาสู่บทบาทเดิม ๆ ได้ยาก ประชาชนส่วนใหญ่ยังคิดว่าวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่ตั้งอยู่เขตเมืองมีศักยภาพทั้งทางด้านปัจจัยในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับชุมชน และในด้านของบุคคลากรในวัดก็มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจได้ แต่วัดที่มีความพร้อมเพียงเช่นนั้นก็กลับไม่ปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลแก่สังคมและชุมชน แต่กลับหันไปเน้นปรับปรุงวัดในทางตรงกันข้ามคือ เน้นในสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โต เกินความจำเป็นให้ปรากฏอยู่ในวัดแทน ตลอดจนวัดที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็ไม่ให้ความสนใจแก่ประชาชนยากจนที่มาอาศัยวัด การปฏิบัติที่ จะให้ความช่วยเหลือชุมชนในด้านนี้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนยิ่งห่างเหินมากยิ่งขึ้น ประชาชนโดยทั่วไปเข้าใจว่าในปัจจุบันวัดเป็นของพระสงฆ์มากกว่าจะเป็นของชุมชน มีข้อที่น่าสังเกตคือประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าวัดที่มีฐานะค่อนข้างดีมักเลือกปฏิบัติคือ จะเน้นบริการแก่กลุ่มประชาชนที่มีฐานะทางการเงินดีเท่านั้น

นอกจากนี้จากผลการวิจัยยังพบว่าประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ได้เรียกร้องให้วัดในปัจจุบันไปยึดถือปฏิบัติบทบาทเก่าเช่นในอดีตทั้งหมด เห็นได้จากข้อเสนอแนะของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม

ต้องการให้วัดปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในแต่ละบทบาทเท่านั้น เช่น บทบาทในด้านการเป็นสถานศึกษา ประชาชนไม่ได้ต้องการให้วัดกลับไปเป็นดังสถานศึกษาเช่นในอดีต เพียงแต่ต้องการให้วัดจัดกิจกรรมที่เพิ่มความรู้ให้แก่ประชาชนแทน เช่นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา หรือ ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐบาลจัดเป็นโครงการต่างๆ ที่ส่งเสริมการอบรมจริยธรรมให้กับชุมชน เป็นต้น ในทำนองเดียวกันกับบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ ประชาชนไม่ได้คาดหวังให้วัดเป็นสถานสงเคราะห์เช่นในอดีต เพียงแต่ต้องการให้วัดมีการช่วยเหลือชุมชนเป็นระยะๆ บ้าง

ตราบโคที่วัดและพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดไม่สามารถดำเนินนโยบายที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ ย่อมทำให้ประชาชนในสังคมจำกัดบทบาทของวัดไปเองโดยอัตโนมัติ ซึ่งในท้ายที่สุดพระสงฆ์อาจจะกลายเป็นเพียงเจ้าหน้าที่ประกอบพิธีกรรม และวัดก็ไม่ได้มีคุณค่าด้านการเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีแก่ชุมชนอีกต่อไป พระราชวรมณีให้ความเห็นว่า วัดและพระสงฆ์ควรทำตนให้มีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมให้มากขึ้นกว่าเดิมและยังได้กล่าวว่า

ฐานะของวัดที่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมประจำชาติและฐานะของพระสงฆ์ที่เป็น ผู้บำรุงรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้นั้น ย่อมเป็นฐานะที่มีคุณค่าสูงควรแก่การเคารพนับถืออย่างหนึ่ง นับว่ามีความสำคัญสำหรับประเทศชาติและพระพุทธศาสนาอย่างมาก เพราะเป็นการช่วยให้สมบัติของชาติดำรงอยู่ และมีเครื่องแสดงความเป็นชาติ แต่นำเป็นห่วงถ้าพระสงฆ์ปล่อยให้ฐานะนี้หลุดไปอีก และไม่สามารถฟื้นฟูฐานะอย่างอื่นที่กำลังจะหมดไปให้กลับคืนมาแล้วไซ้ร้ถึงเวลานั้นพระธรรมก็คงจะกลับคืนสู่ธรรมชาติตามเดิม ส่วนพระสงฆ์ก็คงเหลือสถานอยู่อย่างเดียว คือ ความเป็นเจ้าหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเหมือนอย่างสมัยโบราณ ซึ่งเป็นสภาพที่ไม่ควรเกิดขึ้นเลย เพราะในสมัยที่มนุษย์มีความก้าวหน้าทางสติปัญญาถึงเพียงนี้แล้วพิธีกรรมหาได้มีความหมายคุณค่า และความสำคัญเสมอเหมือนในสมัยโบราณไม่ จึงเป็นเรื่องที่พุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ไม่ควรประมาท ควรช่วยกันแก้ไขก่อนที่จะสายเกินแก้

(พระราชวรมณี , 2525 : 45)

นอกจากนี้ผลการศึกษาวิจัยยังพบว่าสภาพแวดล้อมของวัดในปัจจุบันก็ไม่เอื้ออำนวยให้วัดมีบทบาทด้านเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเท่าที่ควร เพราะสภาพแวดล้อมของวัดส่วนใหญ่มีความสกปรก สิ่งก่อสร้างภายในวัดขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย การปล่อยให้ปะละเลยที่จะให้ความใส่ใจต่อสภาพแวดล้อมภายในวัด ทำให้ประชาชนไม่นิยมเข้ามาพักผ่อนภายในบริเวณวัด ซึ่งยิ่งทำให้วัดกับชุมชนแยกตัวออกจากกันมากยิ่งขึ้น การที่วัดขาดการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ทำให้ความรู้สึกร่วมของประชาชนในความเป็นเจ้าของวัดมีน้อยลง ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการดูแล และบำรุงรักษาวัดเท่าที่ควร โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่รอบ ๆ วัด ส่วนใหญ่เห็นว่าวัดมีความเป็นเอกเทศจากชุมชน การพึ่งพาอาศัยอาศัยกันและกันมีน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย

โดยสรุปแล้วช่องว่างระหว่างวัดกับชุมชนในปัจจุบันค่อนข้างขยายวงออกไปเป็นลำดับ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยเห็นถึงความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ในขณะที่พระสงฆ์เองก็ดูไม่ค่อยจะใส่ใจประชาชนในชุมชนเท่าไรนัก ความห่างเหินดังกล่าวจะเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ทำให้วัดกับชุมชนแบ่งแยกกันมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับบทบาทของวัดในปัจจุบันยังคงมีอยู่ไม่ขาดสาย ที่สำคัญประชาชนยังคงมีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันนอกจากจะไม่สามารถบริหารวัดให้เกิดประสิทธิผลแก่ชุมชนเท่าที่

ควรแล้ว พระสงฆ์บางรูปยังทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระศาสนาด้วย โดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนมีความคิดเห็นเช่นเดียวกับที่พระราชวรมุนีได้กล่าวไว้ในข้างต้นที่ว่าหากพระภิกษุไม่สามารถดำรงฐานะที่วัดควรจะทำต่อชุมชนหรือสังคมแล้วในท้ายที่สุดก็อาจจะเหลือเพียงหน้าที่ของการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น

3. ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในปัจจุบัน

จากผลการวิจัยทั้งในภาคเอกสารและในภาคสนามจะพบว่าวัดกับชุมชนในปัจจุบันค่อนข้างจะมีความห่างเหินและแบ่งแยกกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ที่ผูกพันไว้อย่างหลวมและทัศนคติที่ประชาชนมองวัดและพระสงฆ์ในเชิงลบ นำมาสู่สายสัมพันธ์ที่เปราะบางมากกว่าในอดีต จากประเด็นนี้ทำให้มองเห็นถึงลักษณะและผลสะท้อนของความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนในปัจจุบันเป็น 3 ทิศทางคือ

1. ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนในปัจจุบันได้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของการเป็นสังคมยุคใหม่ที่มีความเป็นเอกเทศต่อกันมากขึ้นกว่าในอดีต กล่าวได้ว่าวัดกับชุมชนในปัจจุบันมีความเป็นเอกเทศต่อกันทั้งในด้านของความคิดและความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ที่ยึดถือประโยชน์ของแต่ละฝ่ายเป็นหลักเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้อย่างชัดเจนว่าพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วจากในอดีต จะเห็นว่าในอดีตพระสงฆ์และชุมชนต่างอาศัยซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมอดีตเป็นการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพา เกื้อกูล และจรรโลงสังคมและชุมชน ไปพร้อมๆ กัน แต่ในปัจจุบันนี้ความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ค่อนข้างจะเลือนลาง ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นความสัมพันธ์ในเชิงของการแลกเปลี่ยน เช่น ประชาชนที่มาทำบุญที่วัด ส่วนใหญ่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทรัพย์ที่ใช้ในการทำบุญไปเพื่อการจรรโลงหรือรักษาศาสนา แต่มุ่งหวังเพื่อให้ผลบุญจากการทำบุญส่งผลให้ได้รับความสุขในชีวิต ส่วนการที่วัดจะนำทรัพย์ไปใช้ในการสร้างศาสนาวัดนั้นก็จึงกลายเป็นวัตถุประสงค์ที่รองลงมา การทำบุญในปัจจุบันจึงเหมือนกับการทำบุญเพื่อแลกกับความสุขของตน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของศาสนาโดยตรง ภาพลักษณ์ของความสัมพันธ์ที่ปรากฏออกมาในลักษณะเช่นนี้ ทำให้มองเห็นว่าสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนและวัดในปัจจุบัน ไม่ได้ผูกพันไว้ด้วยความเคารพศรัทธาที่ฝ่ายประชาชนมีต่อพระสงฆ์ แต่เป็นการผูกพันไว้ด้วยผลประโยชน์และการตอบแทน จากจุดนี้ทำให้มองเห็นว่าวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตแบบชาวโลก ได้ถูกนำมาใช้กับการปฏิบัติต่อพระสงฆ์และวัดด้วย กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ได้สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวพุทธได้อย่างชัดเจน ความลำบากในการดำรงชีวิต และการแข่งขันในการประกอบอาชีพที่นับวันจะมีมากยิ่งขึ้น ทำให้ประชาชนหันมาพึ่งพระสงฆ์และวัดในลักษณะที่แตกต่างจากในอดีตคือ การขอให้พระสงฆ์ช่วยให้ตนเองมีโชคลาภ หรือปิดป่าไล่ปัญหาความทุกข์ที่เกิดจากการดำเนินที่มีอยู่สารพันปัญหาให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว จากจุดนี้ทำให้พระสงฆ์ต้องหันมาช่วยเหลือประชาชนในด้านของการประกอบพิธีกรรมมากขึ้นเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการในด้านเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่ประชาชน จะว่าไปแล้วในอดีตวัดกับพระสงฆ์มีความใกล้ชิดกันเช่นไร ในปัจจุบันก็มีความใกล้ชิดกันเช่นนั้น เพียงแต่อาจจะแตกต่างกันในเรื่องของกิจกรรมที่กระทำร่วมกันและการแสดงออกต่อกันเท่านั้น

2. ในปัจจุบันนี้อิทธิพลของวัดที่มีต่อชุมชนค่อนข้างจะมีผลต่อชุมชนในด้านของจิตใจมากกว่าอิทธิพลในด้านอื่นๆ เพราะผลจากการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มาวัดเพราะต้องการมาร่วมพิธีกรรมทางศาสนาเสียเป็นส่วนมาก ทั้งนี้ก็เพื่อหวังให้เกิดความสงบสุขขึ้นในชีวิตของตัวเองและบุคคลในครอบครัว จะว่าไปแล้วอิทธิพลของวัดที่มีต่อจิตใจประชาชนนี้ก็เป็นที่สืบทอดมาจากอิทธิพลในอดีต เพียงแต่ในอดีตนั้นประชาชนยอมรับว่าพระสงฆ์เป็นสรวงบุคคลที่จะชี้แนะพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาสอนให้ประชาชนให้รู้จักการดำรงชีวิตในสังคมให้เกิดความสงบสุข ในขณะที่ประชาชนในปัจจุบันมีการยอมรับพระสงฆ์ในลักษณะที่แตกต่างจากอดีตออกไปกล่าวคือ คิดว่าพระสงฆ์คือผู้มีความสามารถพิเศษที่สามารถจะช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้แก่ประชาชนได้

ซึ่งอิทธิพลของวัดต่อชุมชนนั้นได้ผกผันไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพราะปัญหาของประชาชนในอดีตและในปัจจุบันนั้นถึงแม้ว่าจะไม่แตกต่างกันในส่วนของประเด็นปัญหา แต่ก็แตกต่างกันในองศาของความเข้มข้นในแต่ละปัญหา เห็นได้จากผลการวิจัยในภาคสนามที่มีผู้ตอบแบบสอบถามรายหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นที่มาวัดว่า

การมาวัดที่มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น และมีการสอนวิปัสสนาด้วย ทำให้ได้มีโอกาสพูดคุยกับคนอื่น ๆ ที่มาศีกปฏิบัติธรรม ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่น ทำให้ได้รับรู้ว่าจริงๆ แล้วคนเรามีปัญหาไม่ต่างจากในอดีตเลย คือปัญหาการทำมาหากิน ปัญหาสุขภาพ ปัญหาในครอบครัว ต่างแต่ว่าปัจจุบันนี้ปัญหาที่ว่านี้มันสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นจนทำให้เรากับปัญหาากมากขึ้นไปอีก

อิทธิพลของวัดที่มีต่อประชาชนในปัจจุบัน นอกจากอิทธิพลในด้านจิตใจแล้ว พบว่าอิทธิพลในด้านอื่นๆ มีความลดน้อยลงกว่าในอดีตค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลในด้านของการอบรมจริยธรรม ด้านการร่วมพัฒนาสังคม หรืออิทธิพลต่อการกำหนดการศึกษาของภาครัฐ ซึ่งการที่อิทธิพลของวัดที่ลดลงเช่นนี้ส่วนหนึ่งอาจจะมาจากสาเหตุที่ประชาชนยึดติดกับภาพลักษณ์เก่าๆ ที่ว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่เน้นการปฏิบัติธรรมและศึกษารธรรมมากกว่าจะมาเกี่ยวข้องกับเรื่องของชาวโลก จากทัศนคติและความเข้าใจดังกล่าวทำให้พระสงฆ์เข้ามามีอิทธิพลกับสังคมปัจจุบันในกรอบที่แคบและไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร

3. จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ประชาชนในปัจจุบันมีการแข่งขันกันในการดำเนินชีวิตมากขึ้น สิ่งที่เป็นตัวชี้ว่าประชาชนอยู่ในภาวะของการตื่นตัวเพื่อจะผลักดันให้ตัวเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเทียบเท่าคนอื่น ๆ ก็คือเวลาที่ถูกนำไปใช้เพื่อทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพมากยิ่งขึ้น ทำให้เวลาที่เหลือเป็นส่วนตัวลงจริงๆ เหลือน้อยมากในแต่ละวัน จากจุดนี้ทำให้ประชาชนในชุมชนไม่มีโอกาสที่จะมาร่วมกันบริหารหรือปรับปรุงวัด ปล่อยให้พระสงฆ์เป็นดูแลวัดแต่เพียงลำพัง กล่าวได้ว่าประชาชนไม่ได้เข้ามามีอิทธิพลในการบริหารวัดเท่าที่ควรจะเป็น สิ่งก็ตามมาก็คือต่างฝ่ายต่างมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกเทศต่อกันและกัน ซึ่งไม่มีใครทราบว่ภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นเมื่อไหร่ แต่สิ่งที่ปรากฏชัดเจน คือทัศนคติและความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างวัดกับชุมชนได้ขยายวงกว้างออกไปตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงมีอิทธิพลต่อวัดเฉพาะในด้านของการสอดส่องดูแลความเป็นไปของวัดและพระสงฆ์เท่านั้น ไม่ได้เข้ามามีอิทธิพลในส่วนของการจัดการหรือการบริหารปรับปรุงแก้ไขวัดไปด้วยกัน จากจุดนี้มีข้อที่น่าสังเกตว่าเมื่อประชาชนไม่ได้เข้ามามีส่วนในการดูแล จัดการ และบริหารวัดไปพร้อมๆ กับพระสงฆ์อย่างเต็มที่ ย่อมทำให้พระสงฆ์ไม่มีโอกาสที่จะได้รับรู้ถึงความต้องการของประชาชนในชุมชนได้อย่างลึกซึ้งเท่าที่ควร

4. บทบาทของวัดในสมัยปัจจุบัน : วิถีปฏิบัติที่ควรดำเนิน

จากการศึกษาภาคเอกสารพบว่าบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสมัยพุทธกาลเป็นบทบาทที่น่าเลื่อมใสศรัทธา และเป็นบทบาทที่พระสงฆ์ควรจะดำเนินตามวิถีปฏิบัติที่พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนและให้ทรงปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในด้านการสั่งสอนอบรมตั้งแต่ในระดับที่ฆราวาสควรปฏิบัติไปจนถึงระดับที่จะทำให้พ้นจากความทุกข์คือพระนิพพาน นอกจากนี้บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์ก็เป็นบทบาทเด่นที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้ภิกษุทั้งหลายได้ตระหนักอยู่เสมอตลอดจนคำสอนต่างๆ และวิถีปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงยึดถือปฏิบัติต่อพุชนทั้งหลายในครั้งพุทธกาล ก็เน้นที่ความสุขให้เกิดแก่มวลมนุษย์ทั้งหลาย ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระสงฆ์ก็เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลและอาศัยซึ่งกันและกัน หากจะพิจารณาแล้วจะพบว่าวัดใน

อดีตของสังคมไทยที่ยึดถือหลักปฏิบัติเช่นในสมัยพุทธกาลเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อชุมชน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมช่วยเหลือชุมชนในทุกๆ ด้าน ซึ่งหลักปฏิบัติเช่นนี้เป็นสิ่งที่ประชาชนในชุมชนร้องเรียกให้วัดในปัจจุบันได้หันกลับมาองและยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อชุมชนต่อไป ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่อยากให้วัดคงบทบาทเช่นในอดีตไว้ ถึงแม้ว่าจะไม่มีความสมบูรณ์แบบเท่าในอดีต เพราะการกลับไปยึดถือปฏิบัติบทบาทเหล่านั้นทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการวัดเป็นของชุมชน เป็นความรับผิดชอบที่ชุมชนมีต่อวัดด้วย ไม่ว่าจะเป็นการช่วยวัดพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น หรือการเจือจุนวัดและพระสงฆ์ให้ได้รับความสะดวกในการปฏิบัติและศึกษารธรรม การที่วัดในปัจจุบันเน้นบทบาทในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มาก ในขณะที่บทบาทสำคัญสำคัญ ๆ หลายอย่าง เช่น บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านเป็นที่พึ่งทางใจ ด้านการอบรมจริยธรรม เป็นต้น นับวันจะลดลง ส่งผลให้ประชาชนไม่ให้ความสำคัญต่อวัดและหาหนทางที่จะเข้ามาช่วยร่วมกับการพัฒนาและดูแลวัด ปล่อยให้พระสงฆ์เป็นผู้ดูแลวัดเพียงฝ่ายเดียว

จากผลการวิจัยโดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนมีความเห็นว่าวัดที่มีวิถีปฏิบัติเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบันควรเป็นวัดที่ให้ความสำคัญกับการสอนจริยธรรมและวิปัสสนา ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์ชุมชนไปด้วย ส่วนสภาพวัดก็ไม่ควรมีสิ่งก่อสร้างมากจนเกินขอบเขต และควรปรับสภาพสิ่งก่อสร้างไม่ให้ทำลายภาพลักษณ์ของความเป็นวัด นอกจากนี้ไม่ควรเน้นให้ประชาชนมาทำบุญจนเกินไป การปรับบทบาทต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยควรยึดถือการเอื้อประโยชน์ให้เกิดต่อชุมชนเป็นสำคัญ ไม่ใช่เพื่อความอยู่รอดของวัดเพียงฝ่ายเดียว ผลจากการวิจัยวัดทั้งหมด 8 วัดพบว่า วัดที่มีแนวปฏิบัติใกล้เคียงกับความต้องการของประชาชนในข้างต้น ได้แก่วัดที่เน้นพัฒนาสังคม และวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรม ส่วนวัดที่มีสถาปัตยกรรมอยู่ในวัด และวัดที่มีสถานศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในวัด เป็นวัดที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่ายังต้องปรับปรุงวิถีปฏิบัติของวัด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนกว่าที่เป็นอยู่

จากความต้องการของประชาชนในชุมชนดังกล่าวในข้างต้น จะพบว่ากลุ่มตัวอย่างวัดที่ทำกรวิจัยทั้ง 8 วัดมีข้อปฏิบัติที่ใกล้เคียงกับความต้องการดังกล่าว เพียงแต่มีบางบทบาทที่บางวัดควรจะหันมาใส่ใจปฏิบัติเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดการตอบสนองต่อชุมชน ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยคิดว่าวัดกับชุมชนควรมีการปฏิสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ดังนี้คือ

1. การสร้างความเข้าใจและกระชับความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

การที่วัดจะปรับปรุงบทบาทของตนเองให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันให้ก่อประโยชน์ต่อชุมชนได้นั้น วัดและพระสงฆ์ต้องเข้าใจถึงความต้องการของประชาชนว่าในปัจจุบันประชาชนในสังคมมีความต้องการให้วัดตอบสนองชุมชนในด้านใดบ้าง เนื่องจากปัจจุบันสภาพสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลพวงจากการดำเนินชีวิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจแนวใหม่ ก่อให้เกิดปัญหาในสังคมอย่างมากมาย ประชาชนในปัจจุบันต้องดิ้นรนแสวงหาทรัพย์สินเงินทองมาเลี้ยงชีวิตและครอบครัวอย่างยากลำบาก พึ่งตนเองไม่ได้ ครอบครัวแตกแยก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ คือ ประเด็นสำคัญที่วัดและพระสงฆ์ ควรจะได้มีส่วนเข้าไปแก้ปัญหา โดยการสร้างความเข้าใจร่วมกันกับสังคมโดยการปฏิบัติดังนี้คือ

1. ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถได้มีโอกาสร่วมกันอภิปรายปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม ทั้งทางวิทยุ และโทรทัศน์ ตลอดจนการสัมมนาทางวิชาการที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมอยู่เสมอ เพื่อจะได้มีการศึกษาถึงแนวทางในการแก้ไขร่วมกัน และควรให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน เพื่อให้วัดและพระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วน

ร่วมในการรับรู้และร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน นอกจากนี้ควรมีการประสานงานกันทุก ๆ ฝ่าย ทั้งฝ่ายที่อยู่ในชุมชน และฝ่ายนอกชุมชน ให้ทำงานประสานกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประสานความร่วมมือระหว่าง 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายในชุมชน ได้แก่ โรงเรียน บ้าน วัด โดยอาศัยการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในด้านต่างๆ เพื่อการประสานงาน ให้มีความราบรื่นและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

2. ควรจะให้วัดและพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการต่างๆ เช่น โครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมไทย หรือโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น โดยความร่วมมือของ สถาบันการศึกษาต่างๆ คือ ในระดับโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และควรให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยโครงการเหล่านั้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและเข้าใจชุมชนมากขึ้น และพระสงฆ์ควรประยุกต์ประเพณีหรือวันสำคัญ ๆ ให้มีการจัดงานในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมิใช่เป็นแต่เพียงงานรื่นเริงหรือการมารักษาศีลก็ควรชี้ให้เห็นถึงคุณค่าทางสังคมที่มีต่อชีวิตตนเองและสังคม โดยอาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้เข้าใจว่าพระสงฆ์และวัดเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่ช่วยจรรโลงชีวิตของเขาให้พบความสุข นอกจากนั้นควรปฏิบัติให้ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มไม่ใช่เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

2. การสนับสนุนให้พระสงฆ์ทำการวิจัยหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาประยุกต์กับปัญหาในปัจจุบัน

เนื่องจากในปัจจุบันสังคมมีความเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน การประยุกต์หลักธรรมเพื่อมาใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งด้านการพัฒนาศีลธรรม ด้านการพัฒนาจิตใจ และสติปัญญา ตลอดจนด้านการพัฒนาอาชีพต่างๆ เหล่านี้ จะทำให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจในบทบาทของวัดในปัจจุบันมากขึ้น และเข้ามามีส่วนในการบริหารปรับปรุงวัด และพระสงฆ์เองควรมีการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการนำหลักธรรมมาประยุกต์กับปัญหาในด้านต่างๆ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมเท่าที่ควร อาจก่อให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน พระสงฆ์จะต้องชี้แจงข้อเท็จจริงต่างๆ ของหลักพุทธธรรมให้ประชาชนอย่างถูกต้อง

5.3 ข้อจำกัดและอุปสรรคในการทำวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องบทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบันผู้วิจัยได้พบข้อจำกัดและอุปสรรคในการทำวิจัยหลายอย่าง ซึ่งอาจจะทำให้การวิจัยในครั้งนี้ไม่มีความสมบูรณ์เพียงพอ ข้อจำกัดและอุปสรรคเหล่านั้นคือ

1. ปัญหาที่เกิดจากการให้สัมภาษณ์ของบุคลากรที่ทำงานอยู่วัด โดยการตอบไม่ตรงประเด็นที่ผู้วิจัยได้สอบถาม นอกจากนั้นอาจจะไม่ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยโดยทั้งหมด
2. ปัญหาในส่วนของปริมาณข้อมูลที่ว่าผู้วิจัยจะทำการวิจัยถึง 8 วัด และจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 640 คน แต่อาจจะไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมหมดทุกประเด็นทั้ง 8 วัด

5.4 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อการศึกษาเรื่องบทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบันได้มีความลึกซึ้งในด้านต่างๆ ดังนั้นการวิจัยในอนาคตอาจจะมุ่งเน้นศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ศึกษาเฉพาะบทบาทของวัดใดวัดหนึ่งที่มีต่อกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ
2. ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างบทบาทของวัดในชนบทและวัดในเขตเมือง โดยเน้นศึกษาเฉพาะบทบาทด้านใดด้านหนึ่ง
3. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงบทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบัน
4. ศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต่อบทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบันทั้งวัดในเมืองและในชนบท